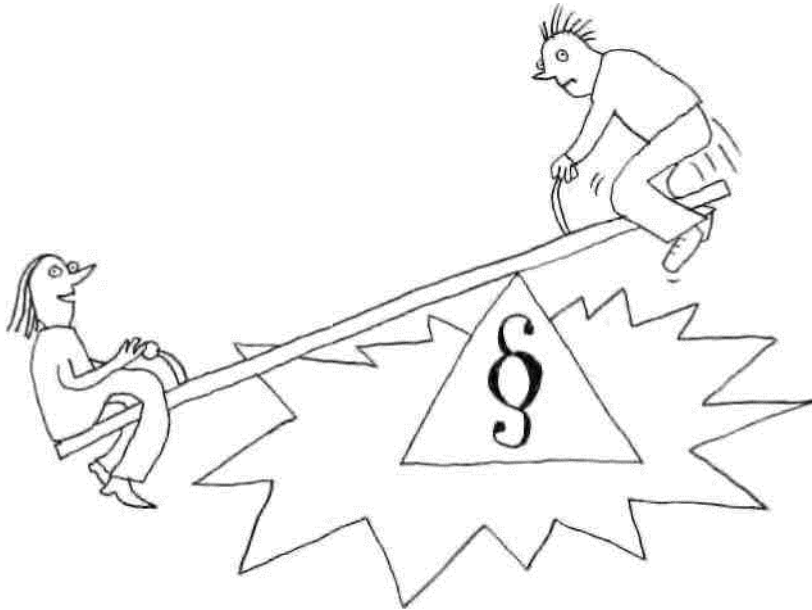

Пето поглавље - Учинити да правда делује

Увод

Горња слика приказује дечака и девојчицу на клацкалици. Ослонац који подупиरे клацкалицу не налази се на средини и зато девојчица има дужи део даске а дечак краћи. Девојчица доминира у игри и чини се да ужива у томе. Дечак, са несрећним изразом лица, очајнички покушава да се спусти, али његови напори су узалуд. Такве ситуације често доводе до свађе и сукоба. Ослонац на средини је симбол параграфа који се односи на закон.

Слика се може протумачити на разне начине, што доводи до интересантних питања. Могућности дечака и девојчице у овој ситуацији нису једнаке, што одражава проблематику полне равноправности. Зачуђујуће, девојчица је та која се налази на дужем делу клацкалице. Можда девојчица вара, што значи да је прекршила закон, или само ужива у предности коју јој закон пружа како би надоместила за дискриминацију жена и девојчица у прошлости? Дакле, да ли је ово фер игра? Да ли једнакост увек значи фер игру? Чија људска права штити закон? Да ли су ичија људска права овде нарушена – и од стране кога?

Симбол параграфа отвара даља питања. Ко је смислио правила ове игре? Службени симбол закона односи се на државу и владавину права. Држава се може састојати од институција које деле моћ и контролишу једна другу путем система који ниједној институцији не даје превелику моћ у односу на друге - парламент, извршна власт и судство. Државу може водити добронамеран вођа или деспотски аутократа. Закони су кључни, јер претварају људска права у грађанска права за грађане једне државе. Закони стога штите људска права ако су нарушена. Међутим као што слика приказује, људска права могу бити нарушена од стране суграђана или чак и због неправедних закона.

Са друге стране, закон мора успоставити равнотежу између права сваког грађанина понаособ и, исто тако, дефинисати границе индивидуалних људских права како би штитио права других људи.

Вежбе у овом поглављу се баве питањима поштења и праведности. Ученици ће схватити да је правда кључна за мир и сигурност у друштву.

Вежба 5.1. – Слагалица

Васпитно-образовни циљеви часа	Игра симулира искуство неправедног односа према некоме. Ученици постају свесни својих реакција на неправедан третман, а те реакције су засноване на етичким начелима правде. Правда је темељна категорија људских права. Ученици схватају важност солидарности и сарадње у савладавању неправде.
Наставна средства	Коверте са деловима неке једноставне слагалице, или сликама исецканим у неколико делова.

Поступак

- Припрема: за сваку групу од три ученика требало би припремити једну слагалицу. Наставници могу користити једноставне, готове слагалице или их направити тако што ће изрезати слике (нпр. разгледнице или рекламе) у неколико делова. Свака слагалица треба да се стави у коверту. Идеално би било да се дупликат слике залепи на коверту. Наставник из једне трећине слагалица уклања неке делове, у другој трећини мења међусобно неке делове, а само једна трећина слагалица остаје комплетна.
- Наставник дели посебан задатак сваком члану групе:
  - ученик задужен да пази на задато време и добијене материјале
  - арбитар који спречава конфликте и осигурава да се инструкције спроводе како треба
  - ученик који извршава задатак.
 Наставник предаје коверту свакој групи, дајући им задатак да реше слагалицу у оквиру временског ограничења (које није баш велико). Ученици ће убрзо открити да ли њихова слагалица има све потребне делове или не и могу ли добити помоћ осталих група.
- Игра ствара јасне победнике и губитнике. У зависности од узраста групе и реакције ученика, следећа питања се могу користити да би размотрили и оценили искуство позитивне или негативне дискриминације:
  - Како сте се осећали кад сте схватили да групе имају различите материјале?
  - Како бисте се осећали да сте били у другачијој групи?
  - Како сте се осећали као део групе која има непотпун материјал?
  - Које врсте понашања су помогле, или одмогле успеху групе?

Додатна активност

Одељење води две дискусије:

- о ранијим личним искуствима ученика у аналогним ситуацијама
- о стварним ситуацијама у којима људи немају једнак приступ важним ресурсима (нпр. време, посао, новац, моћ).

Вежба 5.2. – Није поштено

Васпитно-образовни циљ часа Ученици постају свесни својих поимања правде и неправде.

Наставни материјал Фотографије конфликтних – фер и нефер – међуљудских ситуација (примери: спортисти који се рукују, сцене насиља итд.). Прављење пригодне збирке фотографија (што могу радити и ученици) захтева време и мора се благовремено испланирати.

Поступак

Ученици раде у паровима.

1. Наставник тражи од сваког пара да изабере фотографију. Они дискутују о садржају и на посебном листу исписују коментар или интерпретацију приказане ситуације.
2. Ученици описују ситуацију на слици онако како је они разумеју:
  - "На слици видим ..." (чињенични опис)
  - "Осећам ..." (емоционална реакција)
  - "То ме подсећа на..." (асоцијације, идеје)Ученици затим сортирају слике у три категорије:
  - Слике које приказују поштено и праведну ситуацију.
  - Слике које приказују нефер и неправедну ситуацију.
  - Слике за које ученици нису сигурни како да их класификују.
3. Парови формирају групе од по четворо. Сваки пар објашњава своју слику другом пару и покушава да их увери у став који су донели о тој слици. Слике са коментарима група се приказују у учионици. Сваки ученик би требало да има довољно времена да проучи те примере.
4. Закључни разговор о урађеној вежби са целим одељењем:
  - Које ситуације су описане као праведне а које као неправедне?
  - Било је тешко донети одлуку о неким описаним ситуацијама. Зашто?
  - Који то услови свакодневног живота производе неправедне ситуације?
  - На који начин се ове неправедне ситуације могу променити?

Додатна активност

Ученици формирају нове групе. Свака група бира један пример неправде и размишља о последњем питању: На који начин се може превладати овакав облик неправде?

Прво (или последње) што би ученици могли да ураде јесте да препознају која су то људска или дечја права нарушена у случају о којем је реч.

Вежба 5.3. – Изузетак

Васпитно-образовни циљ часа Ученици се упознају са темом дискриминације.

Наставна средства Различите налепнице у боји и једна бела налепница.

Поступак

1. Наставник лепи налепницу на чело сваког ученика. Ученици не смеју знати коју боју имају залепљену на челу. Зато би требало да затворе очи када добијају налепницу.
2. Ученици отварају очи. Сваки ученик мора сад да нађе остале чланове своје групе, а групе се на крају формирају према бојама. Једино ученик с белом налепницом остаје ван група. Важно: У овој фази вежбе, разговор је строго забрањен.
3. Заједничко разматрање урађене вежбе и размена информација. Предлажу се следећа питања:
  - Како сте се осећали када сте упознали прву особу која носи налепницу која је идентична вашој?
  - Како се осећала особа која је једина имала белу налепницу?
  - Да ли сте покушали да помогнете једни другима у својој групи?
  - На који начин се може интегрисати особа која има белу налепницу?
4. Завршна дискусија може послужити да "отвори очи" ученика за односе између мањинских и већинских група у друштву:
  - Има ли у нашој земљи/друштву особа или група људи "са белом етикетом", тј. искључених из заједнице и, можда, презрених?
  - Како је дошло до тога и који су могући разлози њиховог лошег положаја?
  - Шта можемо предузети да ове људе/групе боље интегришемо?
  - Има ли појединац лични избор да ли ће бити изузетак, или ће се наћи унутар друштвене заједнице? Може ли човек утицати на сопствени положај аутсајдера/члана заједнице, односно припадања/неприпадања?

Вежба 5.4. – О правди из више углова гледања

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици разумеју да постоје различити углови гледања о питањима правде. Ученици развијају способност за толерантно и вишестрано сагледавање ситуације, те вештину аргументовања.
Наставна средства	Комплетни радних листова који садрже гледишта А или Б.

Поступак

1. Бирамо једно од права о којем ћемо дискутовати (слобода изражавања или дечји рад, видети радни лист).
2. Одељење се дели у групе од по четворо или шесторо.
Половина групе добија лист "Гледиште А", а друга половина лист "Гледиште Б".
Свака подгрупа припрема што више аргумената како би одбранила тврдњу са свог листа.
3. Групе се поново уједињују. Чланови подгрупе А представљају своје гледиште члановима подгрупе Б који морају пажљиво да слушају и хватају белешке (највише 3-4 минута).
Онда је ред на подгрупу Б. (Највише 3-4 минута.)
После излагања аргумената може следити време када ће чланови различитих подгрупа једни другима постављати питања (5-7 минута).
4. Сада подгрупе А и Б мењају улоге. Не смеју бити унапред обавештени о овом делу вежбе. Добијају пар минута како би поново размислили о својим - сада супротним – аргументима и одбранили их. Сада следи убеђивање у обрнутом смеру, аналогно фази 3.
5. Групе покушавају написмено да дођу до заједничког гледишта о проблему о којем су расправљале.
6. Питања за закључну одељенску дискусију:
  - На које потешкоће сте наишли у покушају да дођете до заједничког гледишта?
  - Да ли вам је то што сте разменили улоге олакшало или отежало усаглашавање око заједничког становишта?

Додатна активност

Поновити ову вежбу са другим људским или дечјим правима (према радним листовима или по сопственом избору).

Наставник (или ученици) траже случајеве у којима је слобода изражавања (или дечји рад) контраверзна тема.

- Како можемо доћи до баланса између права и обавеза?
- Да ли постоје обавезе - или права - које сужавају одређена права?

Материјали

(видети следећу страницу)

Гледиште А: Слобода изражавања

У праведном друштву слобода изражавања је основно људско право које се не би смело ограничити. Размислите о следећим темама:

- негативни ефекти цензуре;
- политичке последице ограничавања слободе изражавања;
- околности под којима друге државе/режими ограничавају или потискују ово право;
- важност слободе изражавања за демократију;
- било који други важан проблем.

Гледиште А: Дечји рад

Законе против дечјег рада би требало стриктно примењивати да би се заштитило право деце на игру, образовање и да би деца постала здрави одрасли људи. Размислите о следећим темама:

- недостатак образовања који је последица присиле деце на рад;
- чињеница да деца често раде у нездравим условима;
- дечји рад се често искоришћава јер деца нису у стању да се организују и супротставе неправедном третману;
- неки други важан проблем.

Гледиште Б: Слобода изражавања

У праведном друштву понекад је неопходно да се слобода изражавања ограничи како би се заштитила људска права. Размислите о следећим темама:

- ефекти расистичких коментара о мањинама;
- начини на који се говор може користити за подстицање насиља;
- у неким земљама нема никаквих ограничења слободе изражавања и то доводи до нарушавања права;
- потреба да се укаже на дужности, а не само на права;
- неки други важан проблем.

Гледиште Б: Дечји рад

Да бисмо помогли породици да преживи у тешким економским условима и да бисмо помогли деци да прихвате активну улогу у друштву, деци би требало дозволити да раде и помажу својим породицама. Размислите о следећим темама:

- чињеница је да у неким друштвима, у којима је запосленост веома слаба, деца могу бити једини извор прихода за породицу;
- чињеница да су у многим друштвима деца традиционално дуже радила од одраслих;
- постоји мишљење да спречавање деце да учествују у производном раду има за последицу непотребно изоловање деце из света одраслих;
- чињеница је да рад може бити искуство просвећивања које утиче на формирање личности детета;
- неки други важан проблем.

Вежба 5.5. – Улога и функција права

Васпитно-образовни циљеви часа	Антички и филозофи новијег доба користили су различите вредности како би дефинисали сврху права. Различите вредности су повезане са различитим друштвеним и политичким системима. Теорија пружа оквир за размишљање о свакодневним искуствима у којима су вредности које бирамо вођене нашим интересима. Ученици се охрабрују да свесно и намерно изаберу вредности унутар оквира људских права, да их упоређују и дискутују са другима о њима, те да им буду посвећени у свакодневном животу.
Наставна средства	Различити концепти улоге права и низ прописа су записани на велики лист папира и изложени на зиду (видети материјале на следећој страници).

Поступак

1. Ученици формирају групе од по троје или четворо, а наставник им даје радне листове са основним концептима права и низом правила и прописа (видети у одељку са материјалима).
2. Свака група треба да повеже свих 15 правила и прописа са концептом права на којем су утемељени (15-20 минута; није толико важно да се обради свака тачка, колико квалитет групне дискусије).
3. Групе проверавају своје резултате, саопштавају их и упоређују.
4. Ученици бирају концепт за који се највише залажу (четири тачке у оквиру једног или више концепата).
5. Ученици бирају концепт за који се најмање залажу (са детаљима као у претходној фази).

Додатна активност

Размишљања о урађеној вежби у одељењу:

- Да ли су правила која примењујете у животу у складу са концептом права који сте изабрали?
- Да ли знате правила, прописе и уредбе које леже у основи концепата права која сте одбацили? Јесте ли се успротивили тим правилима? Зашто? Шта сте предузели?

Размишљања у писаној форми, затим дискусија о текстовима по групама:

- Којег концепта и разумевања права се највише придржавате и зашто?
- Набројте пет етичких правила у свакодневном животу којих се, свесно или несвесно, придржавате.

Материјали

(видети следећу страницу)

М 1: Основни концепти права

1. Сврха права је да спречи појединце да крше права других људи (Аристотел).
2. Сврха права је да свака особа добије оно што заслужује (Аристотел).
3. Сврха права је да створи савршено друштво (Платон).
4. Право служи да спречи штету коју неправда чини појединцима (Глаук).
5. Закон би требало да служи очувању интереса оних који владају (Трасимах).
6. Улога права је да очува друштвени мир тако што осигурава добробит свих и примењује ону праксу која је корисна за друштво (Протагора).
7. Сврха права је да заштити најслабије (Томас Хобс).

М 2: Правила и прописи

На којим основним концептима почивају следећа правила и прописи?

1. Људи који су злостављали своју децу отићи ће у затвор.
2. Држава ће гарантовати незапосленима приход који им омогућава да преживе.
3. Ученици који имају најбоље оцене имаће приоритет приликом запошљавања.
4. Сви радници ће морати да дају одређени део од својих прихода како би помогли незапосленима.
5. Сваки поступак одређене особе који другој особи чини штету, обавезаће ту особу да оштећеном надокнади штету.
6. Наставници ће научити ученике да знају да се закони нашег друштва, а то су најбољи закони, не смеју кршити.
7. Свака особа која показује своје противљење организацији друштва биће послата у центар за преваспитавање.
8. Дозвољене су само активности које су одобрене од стране државе и усмерене на добробит свих људи.
9. Само људи који плаћају порез имаће право гласа.
10. Сви млади људи ће морати да раде за државне организације како би учествовали у корисном раду.
11. Предузећа би требало да на димњаке инсталирају филтере против загађења ваздуха.
12. Никома неће бити дозвољено да шири идеје које влада није одобрила као исправне.
13. Држава има право да одузме нечије власништво ако је то неопходно за интерес свих људи.
14. Директори компанија имају право да организују приватне службе за обезбеђење.
15. Забрањено је ући у туђи дом без дозволе власника.